

شورای عالی حوزه های علمیه

مرکز مدیریت حوزه های علمیه خواهران

حوزه علمیه ام اییها (س)

شهرستان دزفول

موضوع مقاله:

موانع ایجاد صبر در آئینه قرآن و روایات اسلامی

پژوهشگران:

مونا آرمین

زهرا الهی کیا

افروز سگوند

پائیز ۱۳۹۶

چکیده:

صبر یکی از زیباترین و عام ترین ویژگی های اخلاقی انسان و از مهمترین ارکان ایمان است . امیر مؤمنان علی علیه السلام موقعیت صبر را در برابر ایمان، همانند موقعیت سر نسبت به بدن می دانند در قرآن مجید نیز کمتر موضوعی را مانند صبر مورد تاکید قرار داده است. حدود هفتاد آیه، از صبر سخن به میان آمده که بیش از ده مورد آن به شخص پیغمبر اسلام صلی الله علیه و اله اختصاص دارد . لذا این نوشتار قصد دارد با توجه به اهمیت مسئله به موانع ایجاد صبر در آئینه قرآن و روایات اسلامی بپردازد برای رسیدن به این مقصود ابتدا معنای اصطلاحی صبر بیان می شود و معلوم می شود که صبر در اصطلاح علم اخلاق به حفظ نفس از اضطراب، اعتراض و شکایت و همچنین به آرامش و طمأنینه گفته می شود. در ادامه آفات صبر بطور خلاصه بیان می شود که عبارتند از : عجله و شتابزدگی: این فطرت انسان است و وقتی بر خلاف خواسته اش، چیزی پیش آید تحمل او تمام شده و قانون این جهان را فراموش می کند (هر چیزی جایی دارد). عصبانیت و خشم: انسان در زمان عصبانیت و خشم ارزش صبر را فراموش می کند بخصوص اگر نخواهد در جامعه نقش رهبر و راهنما داشته باشد. دل تنگی و افسردگی: (انسان با دو، نیروی صبر و مقاومت خود را از دست می دهد) ناامیدی: (بزرگترین آفت صبر است و برای هر فعالیتی انسان باید بذر امید در دل خود بکارد تا موفق شود).

کلید واژه: صبر - آفات - عجله - خشم - حزن - افسردگی - ناامیدی.

مقدمه

صبر یک فضیلت اخلاقی می باشد که علومی همچون روانشناسی، جامعه شناسی، فلسفه، اخلاق و ... قابل بررسی می باشد در این پژوهش به بررسی موانع ایجاد که در راه کسب صبر به وجود می آید ما از دیدگاه علم اخلاق می پردازیم.

در مباحث اخلاقی به حفظ نفس از اضطراب، اعتراض و شکایت و همچنین آرامش و طمأنینه صبر گفته می شود. علمای علم اخلاق با توجه به حدیث ارزشمند پیامبر گرامی اسلام صبر را به سه دسته تقسیم کرده اند: صبر بر اطاعت، که معنای شکیبایی در برابر مشکلاتی که در راه خداوند وجود دارد. صبر بر معصیت که به معنای ایستادگی در برابر انگیزه های نیرومند و محرک گناه و صبر بر معصیت که معنای پایداری در برابر حوادث تلخ و ناگوار و عدم برخورد انفعالی می باشد. البته در اذهان عمومی، از صبر برداشت و تعبیرهای نادرستی صورت گرفته است که گاهی سکوت به عنوان سکوت کردن بی چون و چرا معنی شده که در این صورت سکوت در برابر حق و باطل یکسان بوده است.

با تسلیم شدن در برابر وقایع پیش رو بوده که همه اتفاقات را از جانب خداوند می دانستند و جزئی از سرنوشت می پنداشتند، دیگر اشتباه دست کشیدن از تلاش است عداوتی با صبر کردن بر وضعیت نامطلوب جامعه و عدم تلاش، این بی تحرکی را صبر معنا کرده اند. این برداشت عوامانه باعث ایجاد افراط و تفریط در زمینه صبر شده است که مولود آن دلزدگی و عدم پذیرش صبر در جامعه می باشد.

مفهوم شناسی

صبر در لغت به حبس، امساک و در محدودیت قرار دادن اطلاق می‌گردد.^۱

معنای اصطلاحی صبر:

و در اصطلاح علم اخلاق به حفظ نفس از اضطراب، اعتراض و شکایت و همچنین به آرامش و طمأنینه گفته می‌شود.^۲

بر مبنای مفهوم عام و گسترده ای که برای صبر بیان شد، عالمان اخلاق از جهات مختلف انواع متعددی برای صبر بیان داشته اند که مهمترین آن ها به اختصار بیان می‌گردد.

از جهت مفهوم: بر طبق تعاریف پیش گفته، گاهی مراد از صبر، ایجاد هر نوع محدودیت در جاذبه ها و دافعه های نفسانی است که مفهومی عام است و گاهی مراد از آن صرفاً بازداشتن نفس از اظهار بی تابی و عدم رضایت نسبت به امور ناخوشایند و سختی ها است. بنابراین صبر دارای دو مفهوم است که گاهی در مفهوم خاص بکار می‌رود.

از جهت موضوع: صبر در مفهوم عام خود، از حیث موضوع دارای انواع متعددی است: گاهی صبر بر سختی ها و مصیبت ها و عدم اضطراب و پریشانی و حفظ سعه صدر در مقابل آن ها است که به آن صبر بر مکروهات می‌گویند و در مقابل آن «جزع» و بی قراری وجود دارد. نوع شایع و رایج آن همین قسم است. صبر بر دشواری های جنگ «شجاعت» نام دارد و در مقابل آن جُبْن و ترس قرار دارد. گاهی در مقابل سرکشی و طغیان غضب و خشم است که حِلْم و کظم غیظ نام دارد. گاهی صبر در انجام عبادت است که در مقابل آن فسق دارد و به مفهوم عدم پایبندی به عبادات شرعی است. گاهی صبر در برابر شهوات شکم و غریزه جنسی است که عفت نام دارد و در مقابل غریزه دنیاطلبی و زیاده خواهی است که زُهد نام دارد و در مقابل آن حرص قرار می‌گیرد. گاهی نیز صبر بر کتمان اسرار است که رازداری نام دارد.^۳

^۱ -راغب اصفهانی، حسین بن محمد؛ المفردات فی غریب القرآن، تحقیق صفوان عدنان داودی، دمشق بیروت، دارالعلم الدارالشامیة، ۱۴۱۲ ق، چاپ اول، ص

۲۷۳/ابن منظور، محمد بن مکرم؛ لسان العرب، بیروت، دار صادر، ۱۴۱۴ ق، چاپ سوم، ج ۴، ص ۴۳۸.

^۲ مصطفوی، حسن؛ التحقیق فی کلمات القرآن الکریم، تهران، بنگاه ترجمه و نشر کتاب، ۱۳۶۰ ش، ج ۶، ص ۱۸۲

^۳ تراقی، محمد مهدی؛ جامع السادات، ج ۳، ص ۲۸۰-۲۸۱.

عزت مؤمن: امام صادق (ع) می فرمایند: « قطع امید کردن از آنچه مردم دارند، مایه عزت دینی مؤمن است.»^۱

بهترین ثروت: امام باقر (ع) می فرمایند: « بهترین سرمایه اعتماد به خداست و چشم طمع بر کندن از آنچه مردم دارند.»^۲

راحتی نفس انسان: امام صادق (ع) می فرمایند: « راحت ترین راحتی ها (برای انسان)، نومیدی از مردم است.»^۳

اثر یأس

- ۱- ترک بندگی: مهمترین اثر و پیامد یأس و نومیدی از رحمت الهی، بازماندن از عمل و دست کشیدن از جدیت و بریده شدن رشته ی بندگی و گسیخته شدن افسار انسان مأیوس است.^۴
- ۲- جرأت یافتن بر ارتکاب گناه: انسان مأیوس بر ارتکاب هر گناهی جرأت می یابد؛ زیرا در خیال خود چنین می پندارد و می گوید: من که معذب خواهم بود، پس چرا خودم را از لذات و شهوات دنیا محروم سازم.^۵

درمان یأس

- ۱- وعده های رحمت الهی: برای جلوگیری از روح یأس و ناامیدی باید به وعده های رحمت الهی در قرآن و سخنان معصومین توجه نمود تا روح امید و انتظار به رحمت الهی در انسان تقویت گردد و موجب توفیق اعمال خیر و توبه به خدا شود.

^۱ شیخ حر عاملی، محمد بن حسن؛ وسائل الشیعه، قم، مؤسسه آل البيت لإحياء التراث، ۱۴۰۹هـ، ج ۹، ص ۴۴۹.

^۲ همان، ج ۹، ص ۴۵۲.

^۳ علامه مجلسی، محمدباقر؛ بحارالانوار، لبنان، مؤسسه الوفاء بیروت، ۱۴۰۴هـ، ج ۷۵، ص ۲۴۹.

^۴ خمینی، روح الله؛ شرح حدیث جنود عقل و جهل، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره)، ۱۳۸۲ ش، هفتم، ص ۱۳۸.

^۵ همان، ص ۱۳۹.

۲- تفکر: اگر انسان در رحمت ها و نعمت های بسیار حق و لطف های پنهان و آشکار آن ذات مقدس، تفکر کند، به خوبی در می یابد که یأس از درگاه خدای منان شایسته نیست.^۱

۳- گشوده بودن در توبه: توبه روح امید را در دل گنه کاران زنده می کند و هرگز دچار نومیدی و رکود نمی گردند. توبه و بازگشت به سوی رحمت خدا، هر گناهی را شامل می شود؛ یعنی اگر انسان مرتکب هر گناهی بشود، نباید امیدش را داز دست بدهد، بنابراین برای انسان گنهکار، توهّم این مطلب سزاوار نیست که بگوید: گناه من دیگر قابل بخشش نیست.

۴- یادآوری زندگی انبیا و اولیای الهی: اندیشیدن در حالات کسانی که با توکل بر خدا در برابر سختی ها ایستادگی کرده و مأیوس نگشته اند، برای رهایی از یأس در هنگام بروز مشکلات، بسیار مؤثر است. برای نمونه می توان به داستان حضرت ایوب اشاره کرد که زندگی ایشان سراسر صبر و امید به خداوند است.

نتیجه گیری

قرآن همان گونه که به علل و عوامل ایجاد صبر توجه می دهد به آسیب شناسی آن پرداخته و علل و عواملی که مانع از ایجاد صبر در شخص می شود را توضیح و تبیین می کند. برای این که شخص به مقام صبر دست یابد و صابر و شکیبا گردد می بایست از نظر اعتقادی و بینشی و نیز نگرشی به گونه ای باشد که مشکلات و مصیبت های گوناگون را برتابد و جا نزند.^۲

^۱ شرح حدیث جنود عقل و جهل، ص ۱۳۹.

^۲ مکارم شیرازی، ناصر؛ تفسیر نمونه، تهران، دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۷۴ ش، ج ۱۳، ص ۴۸۰.

پیشهادات:

در این تحقیق تنها به گوشه ای از آفات صبر اشاره شد و برای شناختن همه آفات نیاز به تلاش فراوان وجود دارد. در اینجا به چند مورد از موضوعات مربوط به آفات صبر به دیگر دانش پژوهان علاقه مند به این موضوع ارائه می شود:

- آفات صبر و تأثیر آن بر رفتار فردی و اجتماعی افراد
- مقایسه رفتار افراد ناامید و صبور
- مقایسه آفات صبر از دیدگاه روان شناسی اسلامی و غربی
- آفات صبر و تأثیر آن بر زندگی زنashویی
- آفات صبر و تأثیر آن بر تربیت فرزند

فهرست منابع

۱. قرآن کریم

۲. آمدی، عبدالواحد بن تمیمی؛ تصنیف غررالحکم و دررالحکم، تحقیق، درایتی، مصطفی؛ مکتب الاعلام الاسلامی، بی تا.

۳. اصفهانی، راغب؛ ترجمه و تحقیق مفردات الفاظ قرآن کریم، ترجمه خسروی حسینی، سید غلامرضا، انتشارات مرتضوی، ۱۳۷۵، چاپ دوم، ج ۱.

۴. برنز، دیوید؛ شناخت درمانی، ترجمه، قراچه داغی، مهدی، تهران، نشر مترجم، ۱۳۷۱، چاپ ششم.

۵. پاینده، ابوالقاسم؛ نهج الفصاحه، نشر جاویدان، تهران، ۱۳۵۴.

۶. شیخ حر عاملی، محمد بن حسن؛ وسائل الشیعه، قم، مؤسسه آل البيت لإحياء التراث، ۱۴۰۹هـ، ج ۹.

۷. دشتی، محمد؛ نهج البلاغه، قم، موسسه فرهنگی تحقیقاتی امیر المومنین، پاییز ۱۳۸۱.

۸. ری شهری، محمد؛ میزان الحکمه، دارالحديث، چاپ پنجم ۱۳۸۴، ج ۲.

۹. سجادی، سید جعفر؛ فرهنگ معارف اسلامی، تهران، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۷۳ ش، سوم، ج ۳، ص ۲۱۹۲.

۱۰. صلیبا جمیل، صانعی دره بیدی منوچهر؛ فرهنگ فلسفی، تهران، انتشارات حکمت، ۱۳۶۶ ش، اول، ص ۶۸۲.

۱۱. طباطبایی سید محمدحسین؛ تفسیر المیزان ترجمه ی موسوی همدانی سید محمدباقر، دفتر انتشارات اسلامی جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، قم، چاپ پنجم، ۱۳۷۴ ش، ج ۱۳.

۱۲. کلینی، محمد بن یعقوب، اصول کافی، تصحیح علی اکبر غفاری، تهران، دار الکتب الاسلامیه، ۱۳۶۵، ج ۷۳.

۱۳. فیض کاشانی، ملا محسن؛ **المحجۃ البیضاء**، قم، دفتر انتشارات اسلامی، بی تا، ج ۵.

۱۴. موسوی خمینی، روح الله؛ **شرح چهل حدیث**، تهران، موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره)، ۱۳۸۵.

۱۵. موسوی خمینی، روح الله؛ **شرح حدیث جنود عقل و جهل**، تهران، موسسه تنظیم و نشر آثار امام

۱۶. مکارم شیرازی، ناصر و همکاران؛ **تفسیر نمونه**، تهران، دار الکتب الاسلامیه، ۱۳۷۳، ج شانزدهم، ج ۱۳ و ۲۰.